

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Možnosti využití vhodných hudebních nástrojů s dětským zpěvem na 1. stupni ZŠ

Diplomová práce

Studijní program: M7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obor: 7503T047 – Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Autor práce: **Iveta Jehličková**
Vedoucí práce: MgA. Zuzana Bubeníčková

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Iveta Jehličková**
Osobní číslo: **P10000488**
Studijní program: **M7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obor: **Učitelství pro 1. stupeň základní školy**
Název tématu: **Možnosti využití vhodných hudebních nástrojů s dětským zpěvem na 1. stupni ZŠ**
Zadávací katedra: **Katedra primárního vzdělávání**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

V teoretické části zpracovat vznik, historii a využití hudebních nástrojů v souvislosti s dětským zpěvem na 1. stupni ZŠ, základní písňový materiál a problematiku dětského zpěvu.

V praktické části vytvořit pracovní listy a zařazení poslechu s poznáváním nástrojů.

Metody:

Pozorování a experiment

Využití postřehu a poznatků z praxe

Požadavky:

Prostudovat odbornou literaturu

Pravidelně konzultovat s vedoucím práce

Zpracovat přehled problematiky a zpracovat závěry

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

OLING, B., WALLISCH, H. Encyklopedie hudebních nástrojů. 1. vyd. Dobřejovice: Rebo Productions CZ, 2004. ISBN 80-7234-289-4.

HORÁKOVÁ, M. Základy hudebních nástrojů, hudebních forem a dějiny hudby. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2026-4.

HURNÍK, L. Tajemství hudby - odtajněno. Praha-Grada, 2000. ISBN 80-7169-278-6.

WAUGH, A. Vážná hudba. Nový přístup k poslechu. Bratislava-Slovo, 1995. ISBN 80-85711-20-6.

TICHÁ, A. Učíme děti zpívat. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-916-X.

Vedoucí diplomové práce:

MgA. Zuzana Bubeníčková

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání diplomové práce: **17. dubna 2014**

Termín odevzdání diplomové práce: **15. prosince 2015**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PaedDr. Jaroslav Perný, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 18. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce MgA. Zuzaně Bubeníčkové za její odborné vedení, připomínky, cenné rady a také za její vynaloženou trpělivost i věnovaný čas.

Děkuji také mé rodině, především mým rodičům a sestře, za podporu a pochopení během celého studia.

Anotace

Diplomová práce s názvem Možnosti využití vhodných hudebních nástrojů s dětským zpěvem na 1. stupni ZŠ se zabývá praktickým využitím hudebních nástrojů v souvislosti s dětským zpěvem na ZŠ. Teoretická část je zaměřena na historii, vývoj a využití hudebních nástrojů, základní hudební pojmy, písňový materiál nejen v průřezu historie, ale také současně využívaný. Dále se první část diplomové práce zaměřuje na vývoj zpěvu od narození po střední školní věk. Stručně je zde také zmíněna hudební výchova v pojetí Rámcového vzdělávacího programu. Praktická část je zaměřena na zpracování možností práce s hudebními nástroji na 1. stupni ZŠ. Její součástí je také soubor pracovních listů, které obsahují partitury a hudební hádanky.

Klíčová slova: hudební nástroje, písňový materiál, hudební formy, zpěv, hudební vývoj, Rámcový vzdělávací program

Annotation

The Diploma Thesis with the title Possibilities of Using Appropriate Musical Instruments for Children Singing at Elementary Schools deals with a practical use of musical instruments with the connection with children singing at elementary schools. The theoretical part is focused on the history, development and the use of musical instruments, basic musical terms, song material not only in the history overview but also the one currently used. Also the first part of the thesis focuses on the development of singing from the birth till the secondary school age. Briefly Music education in the conception of the Framework Education Programme is also mentioned. The practical part is focused on creating possibilities of working with musical instruments on the first level of elementary school. Its part is also a set of work sheets containing scores and music riddles.

Key words: musical instruments, song material, musical forms, singing, musical development, Framework Education Programme

Obsah

SEZNAM OBRÁZKŮ	9
Úvod.....	11
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 Hudební nástroje	13
1.1 Historie hudebních nástrojů	13
1.2 Dělení hudebních nástrojů.....	16
1.2.1 Strunné	17
1.2.2 Dechové	19
1.2.3 Bicí.....	21
1.3 Využití hudebních nástrojů	23
2 Základní písňový materiál	25
2.1 Hudební formy	25
2.1.1 Motiv.....	25
2.1.2 Figura	25
2.1.3 Běh	25
2.1.4 Téma	25
2.1.5 Dvoutaktí	26
2.1.6 Věta.....	26
2.1.7 Perioda	26
2.1.8 Sonátová forma	26
2.1.9 Rondová forma	26
2.1.10 Kánon.....	26
2.1.11 Fuga	26
2.1.12 Cyklické formy	27
2.1.13 Písňové formy	27
2.2 Píseň.....	28

2.2.1	Píseň umělá	28
2.2.2	Píseň lidová.....	28
2.3	Písňové sbírky a zpěvníky.....	30
3	Základní hudební pojmy	33
3.1	Hudební schopnosti.....	33
3.2	Hudební vlohý.....	34
3.3	Hudební dovednosti	34
4	Hudební vývoj.....	36
4.1	Předškolní věk.....	38
4.1.1	Období do ukončení 3. roku	38
4.1.2	Období od 4 do 6 let	39
4.2	Mladší školní věk	39
4.3	Střední školní věk.....	39
5	RVP.....	41
	PRAKTICKÁ ČÁST	42
6	Hudební nástroje a zpěv.....	43
6.1	Popis pracovních listů	45
	Závěr	68
	Seznam literatury a jiných zdrojů	69

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Hliněné bubny z Kralup a Brozan nad Ohří, zdroj: Buchner 1956, s. 52	14
Obrázek 2: Signalizační píšťaly ze sobích kostí z Dolních Věstonic a z jeskyně Pekárna, zdroj: Buchner 1956, s. 51	14
Obrázek 3: Hliněná chrastítka ze Slezska, zdroj: Buchner 1956, s. 53	15
Obrázek 4: Kytara, zdroj: Music city 2012.....	17
Obrázek 5: Housle, zdroj: Muziker.....	18
Obrázek 6: Klavír, zdroj: Muziker.....	19
Obrázek 7: Zobcová flétna, 29. 4. 2015, Liberec	20
Obrázek 8: Trubka, zdroj: Muziker	20
Obrázek 9: Akordeon, zdroj: Muziker	21
Obrázek 10: Malý buben, zdroj: Muziker.....	21
Obrázek 11: Drumbeny, zdroj: Drumben	22
Obrázek 12: Triangl, 29. 4. 2015, Liberec	23
Obrázek 13: Očekávané výstupy z hudební výchovy žáků 1. stupně ZŠ	41

Seznam použitých zkratk

např. například

popř. popřípadě

tzv. takzvaný

RVP ZV Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

ZŠ základní škola

ZUŠ základní umělecká škola

Úvod

Od dětských let mám kladný vztah k hudební výchově, tudíž obor, kterého se bude má práce týkat, byl poměrně jistou volbou, zatímco přesným zněním tématu jsem si jistá nebyla, tudíž prošlo postupnými úpravami. Od začátku jsem měla v plánu vytvořit spíše prakticky zaměřenou práci, ovšem nevěděla jsem, jak konkrétně ji pojmut. Na konečné téma mě přivedla až moje kamarádka, se kterou jsem téma mé diplomové práce rozebírala.

Hudební výchova a hudba samotná je velmi důležitá především pro rozvoj hlasového ústrojí, motoriky, rozvoj sluchového vnímání a také citové stránky. Hudba dokáže odbourávat stres a je pomocníkem při nápravě problémového chování. Podporuje tedy celkový vývoj člověka a je důležitá pro jeho budoucí vztah k hudbě jako takové. Je ovšem důležité respektovat vývojovou fázi dítěte a jeho potřeby, abychom děti od hudby neodradili.

Hudba provází každého člověka celým jeho životem. I přes dnešní, poměrně uspěchanou dobu, si na hudbu najdeme čas prakticky denně při cestě do práce, do školy, na nákupy, zpíváme dětem před spaním nebo třeba jen tak pro zábavu.

Cílem této diplomové práce je vytvořit několik pracovních listů, v nichž je kladen důraz na užití hudebních nástrojů, které se dají využít při hodinách hudební výchovy učitelem na 1. stupni základních škol (dále jen ZŠ). Je důležité, aby se s hraním na hudební nástroje setkali i žáci, kteří nenavštěvují žádnou základní uměleckou školu (dále jen ZUŠ) nebo jiné hudební kroužky, právě v rámci hudební výchovy na ZŠ. Mnoho žáků by rádo hrálo v nějaké kapele nebo byli známí zpěváci. Pokud tito žáci nemají dobrý hudební sluch a nezvládají zpívat sami, lze jim jednoduchou formou ukázat, že i přes některé nedostatky mohou být třeba součástí třídní kapely nebo si společně zahrát na nástroje a společně zazpívat.

TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části této práce je podstatné rozebrat všechna témata, kterých se práce týká. V úvodu se tedy budeme věnovat historii, dělení a praktickému využití hudebních nástrojů, také se zmíníme o důležitých pojmech z oblasti zpěvu, kterým je třeba porozumět. Dále je důležité zmínit se o základním písňovém materiálu, konkrétněji o hudebních formách a hudebních sbírkách v průřezu historie. Důležitou část tvoří také hudební vývoj dítěte od narození po střední školní věk. Tato práce se věnuje období mladšího školního věku. Pro pochopení tohoto období je však nutné zmínit se o vývoji před tímto obdobím, ale také o období, které následuje po něm, konkrétněji o období středního školního věku, jelikož se tato období často prolínají. V závěru teoretické části je zařazena hudební výchova v pojetí Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV).

1 Hudební nástroje

1.1 Historie hudebních nástrojů

Díky hudebním nástrojům jsme schopni zprostředkovat nejen své pocity, ale také různé dojmy a hudební myšlenky. Obecně se tyto nástroje skládají z mnoha částí, kdy jedna je zodpovědná za hudební tón, další za jeho výšku a poslední, neméně důležitou část tvoří ozvučná deska či vzduchová bublina, díky níž dostává tón typickou podobu. (Bär 2006, s. 4)

Hudební nástroje doprovází lidstvo již od počátku věků. Neví se, kdo vynalezl první nástroj a ani jaký druh zvuku vyluzoval. Jak přesně první nástroje vypadaly, se můžeme také pouze domnívat, jelikož ve sbírkách jich mnoho nenalezneme. Zvuk lze vyluzovat s pomocí snad všech možných materiálů a předmětů nebo nám postačí vlastní tělo. Jako nejčastější materiál na výrobu hudebních nástrojů měli dříve pravěcí lidé k dispozici dřevo, kámen a různé kosti. Všechny tyto materiály nejsou věčné, a proto podlehly rozpadu.

V literatuře se dočteme, že prvotní hudební nástroje neměly dnešní význam, nesloužily k hudbě. Využívaly se jako nástroje potřebné například při získávání jídla, zahánění rivalů nebo při prosbě k naklonění božstva. Dnešní význam hudby byl pouze bonusem v tomto zápase o život. (Oling, Wallisch 2004, s. 29)

O existenci hudebních nástrojů svědčí starodávné nástěnné malby. Pravěcí lidé znali pravděpodobně všechny druhy hudebních nástrojů (strunné, dechové a bicí), byť velmi jednoduché. Mezi dochované nástroje patří kostěné signalizační píšťaly, kostěné škrabky, kamenné gongy, chřestítka a bubny z hlíny. (Čížek, 2002, s. 9–10)

Obrázek 1: Hliněné bubny z Kralup a z Brozan nad Ohří, zdroj: Buchner 1956, s. 52

Obrázek 2: Signalizační píšťaly ze sobích kostí z Dolních Věstonic a z jeskyně Pekárna, zdroj: Buchner 1956, s. 51

Obrázek 3: Hliněná chraštítka ze Slezska, zdroj: Buchner 1956, s. 53

Historie hudby v Evropě má počátek v Řecku, i když historie této hudební kultury sahá až k obyvatelům Asie, tudíž antické hudební nástroje jsou inspirovány těmito národy. Mezi stěžejní nástroje řecké kultury patří kithara, lyra (strunný drnkací nástroj) a aulos (dechový nástroj). (Čížek 2002, s. 10–13)

Ve středověku se vývoj hudebních nástrojů příliš nerozvíjel, jelikož křesťanství mělo větší oblibu ve vokální hudbě než v hudbě nástrojové. Původně se varhany považovaly za nástroj ne příliš skromný, ale nakonec se staly jedním z doprovodných nástrojů vokální hudby. Mezi další vhodné nástroje tohoto období patří třeba harfa, cink nebo zvonkohra. Obecně v této době převládaly strunné hudební nástroje. I přes křesťanskou neoblibu nástrojové hudby se hudební nástroje používaly a měly především společenský význam. Z této doby nemáme opět mnoho dochovaných exemplářů, ale zůstaly nám důkazy sochařské a malířské podoby.

Velký zlom nastal v renesanci, konkrétněji v 16. století, kdy byla napsána nástrojová partitura, hudební nástroje zažily veliký rozvoj a začaly mít nezanedbatelný význam, který stále rostl. V oblibě byly především dechové hudební nástroje vyráběné převážně ze dřeva. Nejpoužívanějšími nástroji byly sorduny, roketle, cinky, zobcové flétny,

loutny, clavichord (předek klavíru), viola da gamba a třeba i předchůdce dnešních houslí – viola da braccio. Z této doby se nám již dochovaly mnohé památky.

Baroko přineslo velkou hudební změnu v podobě převahy jednoho hlasu. V tomto období byly oblíbené smyčcové nástroje. Mnoho nástrojů zaniklo zcela, jelikož neuspokojovaly nároky na dynamiku a větší rozsah. Jiné nástroje daly vzniknout novým a dokonalejším, které již korespondovaly s požadavky této doby. Převládaly zde housle, varhany, clavicembalo, hoboj, fagot, příčná flétna, lesní roh. Vzniká tu významný a dnes všem známý klavír¹.

Romantismus klade hudebním nástrojům stále větší požadavek na zvuk a techniku, jelikož této době šlo především o citovost. Zdokonaluje se mnoho nástrojů, jako třeba klavír, lesní roh, hoboj a kotle. Vznikají různé druhy mechanických hudebních nástrojů (aristony, herofony, orchestriony), jelikož hudební nadání není dáno každému a s jejich pomocí si mohl hudbu zahrát i poslechnout každý nejen v pohodlí domova. (Buchner 1956, s. 29–36)

1.2 Dělení hudebních nástrojů

Hudební nástroje lze dělit podle různých kritérií. Staří Číňané je dělili dle materiálu, ze kterého byly zhotoveny, na hliněné, kamenné, kožené, kovové, dřevěné, hedvábné, bambusové a dýňové. Od středověku se v Evropě hudební nástroje dělily podle vibrujících částí a způsobu hry na strunné, dechové a bicí. (Bär 2006, s. 7)

Existuje mnoho dalších rozdělení hudebních nástrojů podle různých kritérií, ale všeobecně známým zůstává ono středověké evropské dělení, kterým se budeme dále zabírat i my. Abychom pochopili instrumentální hudbu, je dle Mrázka, Siebra (1966 s. 4) důležité seznámit se s hudebními nástroji a s tóny, které vydávají, jelikož instrumentální hudba je opakem hudby vokální, tudíž bez textu, tvořena pouze s využitím různých hudebních nástrojů.

¹ Klavír vynalezl Bartolommeo Cristofori ve Florencii roku 1709. (Buchner 1956, s. 34)

1.2.1 Strunné

1. Drnkací – při hraní na drnkací nástroj vzniká tón drnkáním o strunu. Drnkát můžeme pouhým prstem nebo za použití trsátka z různého materiálu. Až na harfu lze u ostatních nástrojů nalézt hmatník, který slouží ke zkracování délky struny, tudíž je využíván ke změně jejího tónu. Mezi strunné nástroje s hmatníkem patří kytara, mandolína, cistra, loutna. (Čížek 2002, s. 23)

V současné době je ve volnočasových aktivitách ve velké oblibě kytara, na kterou se žáci mohou učit sami nebo v ZUŠ, kde výuka probíhá individuálně nebo skupinově. Také si mohou vybrat ze dvou variant. První je hra klasické hudby a druhá, lehčí varianta je hra písni formou akordů, kde je možné hrát na klasickou nebo elektrickou kytaru.

Obrázek 4: Kytara, zdroj: Music city 2012

2. Smyčcové – smyčcové strunné nástroje se vyvinuly z nástrojů drnkacích, jelikož v dřívějších dobách neexistoval smyčec, tudíž se o strunu pouze drnkalo. K těmto nástrojům se řadí housle, viola, violoncello a kontrabas. (Čížek 2002, s. 49–50)

Obrázek 5: Housle, zdroj: Muziker

3. Klávesové – nástroje strunné klávesové jsou známy již ve středověku. Tyto nástroje tvoří tón klávesovou pákou zakončenou kovovým jazýčkem, která udeří o strunu. Jako klávesový nástroj je známý klavír a cembalo. (Čížek 2002, s. 83–84)

Téměř na každé ZŠ je nejhojněji využívaným nástrojem pro doprovod dětského zpěvu klavír. Můžeme jej nalézt nejen ve třídě, která je speciálně určena pro hudební výchovu, ale také v ostatních běžných třídách, kde se dá využít při různých činnostech zpestřujících vyučovací hodinu.

Obrázek 6: Klavír, zdroj: Muziker

1.2.2 Dechové

1. Dřevěné – dřevěné dechové nástroje jsou tvořeny dřevěnou mnohadílnou trubicí. Při foukání do náustku začíná vibrovat vzduch, který je ve vnitřní části nástroje. Tón se tvoří díky vzduchu uvnitř a otvorům nacházejících se v ozvučné trubicí. Nejznámější zástupci dřevěných dechových nástrojů jsou zobcová flétna, příčná flétna, klarinet, saxofon, dudy, hoboj a fagot. (Bär 2006, s. 10–14)

Na ZŠ je často využívána právě zobcová flétna, která může sloužit nejen jako rovnocenný hlas při zpěvu.

Obrázek 7: Zobcová flétna, 29. 4. 2015, Liberec

2. Žest'ové – tyto nástroje se liší od dřevěných tím, že jejich ozvučná trubice není vyrobena ze dřeva, ale z kovu jako je mosaz, paktofond nebo stříbrný plech. Zvuk nástroje je ovlivňován podobou ozvučné trubice. Pro výraznější tón mají tyto nástroje ve spodním zakončení ozvučník, označovaný též jako roztrub, který se při hraní na nástroj rozpožhybuje a tímto tón zesiluje. Mezi dechové žest'ové nástroje patří lesní roh, alpský roh, tuba, pozoun a trubka. (Bär 2006, s. 15–18)

Obrázek 8: Trubka, zdroj: Muziker

3. Vícehlasé (vzduchové) – tato skupina dechových nástrojů převážně nevydává tóny pomocí lidského dechu (známe pouze několik nástrojů, které vydávají tóny tímto způsobem, patří mezi ně dávná Panova flétna a dechová harmonika), ale za pomoci vehnaného vzduchu, proto se jí také říká vzduchová. Nejznámějšími zástupci jsou varhany a akordeon. (Čížek 2002, s. 181 – 182)

Obrázek 9: Akordeon, zdroj: Muziker

1.2.3 Bicí

Bicí nástroje dělíme na:

1. Membranofony, neboli blahozvучné nástroje, které jsou opatřeny blánou. Do této skupiny řadíme tamburínu, kotle, tympán, malý a velký buben, bonga a tabla. (Oling, Wallisch 2004, s. 39)

Obrázek 10: Malý buben, zdroj: Muziker

V současné době začínají být v oblibě speciální nástroje připomínající bubny, které se nazývají drumbeny. Tyto nástroje jsou víceúčelové, mohou být využity jako nábytek nebo při hudebních činnostech, kde slouží k odreagování či různým rytmickým hrátkám. Nelze je zcela jednoznačně zařadit mezi bicí blahozvучné nástroje, jelikož jejich povrch, kromě vrchní úderné části, která je ze dřeva, je z papíru, a také proto, že nejsou určeny pouze k vydávání zvuku. Velká výhoda drumbenů spočívá v tom, že díky materiálu, ze kterého jsou vyrobeny, je možné si je libovolně ozdobit.

Obrázek 11: Drumbeny, zdroj: Drumben

2. Idiofony, neboli samozvучné nástroje, které blánu nemají. Tuto skupinu lze dále rozdělit na laditelné idiofony, kam patří vibrafon, xylofon, zvonkohra a marimba, a idiofony neladitelné, kam zařazujeme gong, činely, kastaněty a triangl. (Oling, Wallisch 2004, s. 39–72)

Obrázek 12: Triangl, 29. 4. 2015, Liberec

1.3 Využití hudebních nástrojů

Funkci a využití prvních hudebních nástrojů jsme již zmínili – byl jím pomocný nástroj v boji o život či nástroj při prosbě o naklonění božstva při obřadech. S vývojem pravěkého člověka se vyvíjela i tato funkce. V dnešní době již nepotřebujeme bojovat o svůj život, jako tomu bylo kdysi, a z primitivních nástrojů se vytvořily téměř dokonalé hudební nástroje mající za úkol zprostředkovat emoce, pobavit, rozptýlit, odreagovat, rozvíjet smysl pro rytmus nebo třeba rozvíjet jemnou motoriku. Hudební nástroje jsou nedílnou součástí orchestrů a mimo jiné hudební výchovy na základních školách.

Dříve se na základních školách učilo převážně sborovému zpěvu, intonaci a hlasovému výcviku. Teprve ve 20. století se začalo využívat různých hudebních nástrojů. Důvodů bylo několik. Hra na hudební nástroje žáky aktivizuje a baví je, tudíž hrají, protože chtějí, nikoli proto, že to jsou povinni dělat. Hra na hudební nástroje je vhodná i pro ty, kteří nejsou pěvecky zdatní. Dalším důvodem byl fakt, že žák hrající na hudební nástroj se považuje více za hudebníka než žák v roli sborového zpěváka. Hra na nástroje tedy byla myšlena jako doprovod a doplněk zpěvu, neměla za cíl ho nahradit.

Nástroje mohou být využity v rámci hudební výchovy několika způsoby. První způsob je ten, kdy si žák, který se učí hrát na hudební nástroj, připraví doprovod k písním a doprovází ostatní žáky při hodině. Zde můžeme využít klavíru, houslí, kytary nebo

třeba trubky. Další možností je umožnit celé třídě hrát na hudební nástroj. V tomto případě neučíme hrát žáky na nástroj, tudíž používaný hudební nástroj musí mít dobrou intonaci a být snadno ovladatelný i pro začátečníky. Vhodné nástroje pro základní školu navrhl Carl Orff a rozdělil je do několika skupin na: rytmické, melodické a basové.

Nejprve začneme s nástroji rytmickými, kam patří triangel, dřevěný bubínek, činely, rolničky, bubínek, tamburína a ozvučná dřívka. Do nástrojů melodických zařadil C. Orff zvonkohry, metalofony a xylofony. Poslední skupinou jsou basové nástroje, kam patří tympány a snadnější bongo. Vždy musíme žáky naučit nástroje správně držet a ovládat. Orffův instrumentář umožňuje všem žákům doprovázet píseň, ale klade vyšší nároky na učitele, jelikož si musí umět upravit doprovod písní. Žáci se nemohou stát členy orchestru, protože nedokáží číst z not, ale Orff dává možnost hrát každému díky technice ostinata, čímž rozumíme krátkou pasáž opakující se po dobu celé písně. Učitel tuto část ukáže a žák ji zopakuje. Postupujeme od jednotaktových ostinat po rozsáhlejší. Ostinata se mohou opakovat po dobu písně nebo je lze dle harmonie obměňovat. Začínáme vytleskáváním ostinata na ruce se zpěvem písně, čímž nacvičujeme daná ostinata. Před hrou na nástroje oběma rukama zařadíme tleskání na stehna, kdy střídáme ruce jako při hře na nástroj. Pokud jde žákům vytleskávání, mohou přejít k hudebním nástrojům (nemusí všichni najednou, možno postupně) a tím se stává hra na nástroje jakousi motivací. (Daniel 1992, s. 61–67)

2 Základní písňový materiál

Pokud chceme dále mluvit o písni, je třeba se zmínit o tom, kam se taková píseň zařazuje, do jaké skupiny patří, proto se další podkapitola bude věnovat hudebním formám a následně formám písňovým, které do hudebních forem spadají.

2.1 Hudební formy

Hudební forma je systém organizace částí v kompozici neboli skladbě. Každá skladba je důmyslně propracována a její autor se řídí daným typem hudební formy, kterou si zvolil. To znamená, že každá skladba může být originální, ale dá se zařadit do dané hudební formy, které jsou již vymyšleny a o kterých budeme dále hovořit. (Hurník 2000, s. 70)

Pro porozumění druhům hudebních forem je nutné zmínit se o jejich prvcích, do kterých patří:

2.1.1 Motiv

Motiv je pro skladatele klíčovým elementem, jelikož s ním dále tvoří. Motiv je typický nápadnou melodií, rytmem či harmonií. Ve skladbě můžeme nalézt jeho části, popřípadě jeho variace. Podřadným motivům říkáme figura a běh.

2.1.2 Figura

Figurou rozumíme repetici takových motivů, které jsou melodicky i rytmicky nepodstatné.

2.1.3 Běh

Běh může být tvořen částmi stupnic, popř. rozložením akordů. (Horáková 2012, s. 68)

2.1.4 Téma

Téma je útvar, který je krátký, ale za to výrazný. Počíná motivem, kterému říkáme hlava tématu. Téma je počátek následujícího dění. Skladby mají téma převážně dvoutaktové, ale existují i takové, které mají téma jednotaktové (monotematické). Útvar zvaný téma bylo základním stavebním kamenem všech skladeb vytvořených do 20. století. Po té následuje období hudebně atematické, což znamená, že skladby nemají téma. (Hurník 2000, s. 63–64)

2.1.5 Dvoutaktí

Dvoutaktí je útvar, který je tvořen dvěma tématy a je uzavřen rytmicky i melodicky.

2.1.6 Věta

Nejkratší část skladby, která je harmonicky zakončena kadencí a která je převážně tvořena sudým počtem vět, se nazývá věta. Tato věta úzce souvisí s motivem a harmonií celé skladby.

2.1.7 Perioda

Perioda je hudební prvek, který vznikne sjednocením dvou vět, které spolu úzce souvisí. První větu nazýváme jako předvětí, druhá věta se nazývá závětí. (Horáková 2012, s. 69)

Rozlišujeme několik druhů hudebních forem. Vzhledem k tomu, že je pro nás stěžejní písňová forma, o ostatních se zmíníme pouze okrajově. Mezi hudební formy patří:

2.1.8 Sonátová forma

Sonátová forma je známá od 18. století a byla využívána při skládání 1. věty sonát, symfonií a koncertů. Má tři části, které jsou mezi sebou propojeny mezihrami. Je postavena na rozporu mezi jednotlivými tématy.

2.1.9 Rondová forma

Rondová forma je postavena na principu několikerého opakování hudební myšlenky, která se ve skladbě může vyskytnout až třikrát. Je propojena dalšími úseky, myšlenkami. Pro rondovou formu je typická veselost, hravost a také počet témat, jichž bývá 3 a více.

2.1.10 Kánon

Kánon je hudební forma, ve které se opakují hlasy. Dále se dělí podle počtu opakujících se hlasů od dvouhlasého po šestihlasý.

2.1.11 Fuga

Fuga má tři části, které se nazývají expozice, provedení a závěr. Expozice představí téma fugy, se kterým skladba dále pracuje, opakují ho další hlasy.

2.1.12 Cyklické formy

Cyklické formy znamenají vícevěté skladby. Mezi tyto formy patří sonáta a suita. Sonáta je určena pro jeden nebo dva nástroje. Dříve byla názvem pro instrumentální skladbu. Suita je druh skladby, která vznikla jako soubor částí (vět), které mají převážně taneční charakter, ale název se používá i pro takové soubory, které taneční charakter nemají.

2.1.13 Písňové formy

Sloučení dvou vět nazýváme perioda, což je nejmenší hudební forma, která má počátek v písni, je z ní odvozena, tudíž má i podobný název – písňová forma. Písňové formy se dále dělí na jednodílnou písňovou formu a velkou písňovou formu.

Malá písňová forma

Malá písňová forma se dále rozděluje dle počtu vět, spadá pod ni:

1. Malá jednodílná písňová forma – tato jednoduchá forma je tvořena pouze jednou větou a její schéma je „a“.
2. Malá dvoudílná písňová forma – tato forma zahrnuje skladbu tvořenou dvěma větami. Věty mohou následovat po sobě bez návratu, schéma je tedy značeno „a b“. Pokud nastane návrat první části, říkáme této formě forma s návratem, která má schéma a ba. Opakování první části není kompletní, tudíž není považováno za úplnou větu.
3. Malá třídílná písňová forma – nejdelší z malých písňových forem je tato třídílná, která zahrnuje tři věty se schématem „a b c“. Věty mohou být každá jiná, nebo může být první a poslední věta totožná.

Velká písňová forma

Každý díl velké písňové formy je tvořen rozvinutou malou písňovou formou. Tento druh formy může být:

1. Dvoudílná velká písňová forma, která má schéma „A B“, kde díl „A“ i „B“ mohou být tvořeny například schématem aba malé písňové formy. Uplatnění této formy nacházíme např. v barokních suitách.

2. Třídílná velká písňová forma má schéma „A B A“. Její třetí díl může být pouhým opakováním nebo variací dílu prvního, může být také označován jako „Da capo“. Tato písňová forma se vyskytuje v tanečních skladbách, ukolébavkách nebo třeba serenádách. (Horáková 2012, s. 70–72)

2.2 Píseň

Po druzích hudebních forem považujeme za důležité zmínit se o písni, základu a inspiraci formy písňové.

Píseň je druh hudební skladby a rozumíme jí zhudebněnou prózu, kdy hudba a text jsou stejně důležité. Píseň může mít každou sloku na totožnou melodii. Taková píseň se nazývá strofická, oproti ní leží píseň prokomponovaná, ve které je melodie měnná. Nejznámější dělení písně je na píseň umělou a píseň lidovou.

2.2.1 Píseň umělá

U písně umělé je autor známý. (Horáková 2012, s. 73)

2.2.2 Píseň lidová

Pojem lidová píseň vznikl v 70. letech 18. století z německého Volkslied. Před tímto termínem se využíval pojem národní píseň nebo také píseň prostonárodní. Pro lidovou píseň je autor neznámý, také je typická spjatost s venkovským zemědělským lidem, tradování ústní formou, její variabilita a souvislost s životem. Dle J. G. Herdera jsou lidové písně pouze takové, které mají neznámého autora a byly vytvořeny spontánně a společně. Tento názor se nazývá produkční teorie. J. W. Goethe s J. Meierem zastávali názor recepční teorie, kde za lidovou píseň je považována taková píseň, která může mít i známého autora, ale podmínkou je její přijetí lidovou vrstvou a obdobné zacházení s ní jako s písní lidovou.

Píseň zlidovělá

Tímto názvem můžeme nazývat zlidovělou umělou píseň, která patří do výše zmíněné recepční teorie. U takového druhu písně byl autor původně známý, ale lidé ji přijali tak, že ji začali ústně tradovat a natolik ji proměnili, až se na ni pohlíželo jako na píseň lidovou.

Původně byla lidová píseň spjata s venkovem. Od 19. století vznikaly lidové písně městské (popř. dělnické), které souvisely s městským životem a se stěhováním lidí z venkova do měst. Lidová píseň je uspořádaná jako jednodílná, dvoudílná nebo třídílná malá písňová forma. Tento druh písně je většinou jednohlasý, ale můžeme se setkat i s dvojhlasem či vícehlasem. (Pecháček 2010, s. 17–20, 98)

Píseň lidovou i umělou může rozlišovat podle způsobu podání na podobu vokální, což znamená, že hudba je zpívána pomocí lidského hlasu bez nástrojového doprovodu. Vokálnímu zpěvu říkáme také „acappella“. Další podoba písně se nazývá instrumentální hudba, která je bez zpěvu, hraná na nástroj. Tyto dvě podoby písně se mohou prolínat. Vzniklé podobě říkáme smíšená, v níž je sbor (vokální složka) doprovázen orchestrem (instrumentální složka). Jako smíšenou podobu písně známe oratorium, kantátu a operu. V některých případech řadíme smíšenou podobu písně k vokální podobě, jelikož se na instrumentální složku nebere ohled. (Mrázek, Siebr 1966, s. 102–103)

Lidová píseň se dále dělí dle mnoha aspektů:

1. Podle pohlaví, na písně:
 - a) ženské
 - b) mužské

2. Podle věku zpěváků, pro které je píseň určena, na písně určené pro:
 - a) děti
 - b) dospívající
 - c) dospělé

3. Podle situace, ve které se píseň využívá, na písně:
 - a) taneční
 - b) pohřební
 - c) svatební
 - d) ukolébavky
 - e) koledy
 - f) pracovní
 - g) obřadní
 - h) milostné

4. Podle dějových prvků na písně:
 - a) epické
 - b) lyrické
 - c) lyricko-epické

5. Podle druhu víry na písně:
 - a) světské
 - b) duchovní
 - c) světské s prvky duchovními (Pecháček 2010, s. 18)

Nejstarší lidové písně jsou pravděpodobně písně pracovní a robotní, jelikož zpěvem těchto písní se lidé při práci na poli a pastvě stmelovali. Tyto písně byly optimistické a měly podněcovat zájem o práci. (Mrázek, Siebr 1966, s. 105–10)

Instrumentální úpravy lidových písní

Od poloviny 19. století vznikají nástrojové úpravy lidových písní, mezi které patří různé úpravy pro sólový či sborový zpěv s doprovodem klavíru, úpravy pro orchestr nebo třeba nástrojové variace inspirované lidovými písněmi. Tato tendence pokračuje dále i v celém dalším století, kde se mimo jiné objevují úpravy pro akordeon od Miroslava Raichla, pro klavír s houslemi od Iliji Hurníka, pro pouhý klavír od Petra Erbena či Václava Flegla, nebo úpravy pro kytaru od Jana Truhláře.

Za velmi důležité považujeme zmínit se o práci s lidovou písní spolu s hudebními nástroji, které se věnoval Carl Orff v Orffově Schulwerku, který byl adaptován Petrem Erbenem a Ilijou Hurníkem jako Česká Orffova škola. Tento soubor obsahuje více než 30 lidových písní s doprovodem na nástroje z Orffova instrumentáře. (Pecháček 2010, s. 66–71)

2.3 Písňové sbírky a zpěvníky

Lidé začali mít zájem o záznamy písní, jelikož v důsledku stěhování venkovského obyvatelstva do měst se postupně vzdalovali svému původnímu domovu, tudíž u nich postupně mizely původní ústně předávané písně. Johann Gottfried Herder se roku 1819 zasloužil o získávání lidových písní i tanců v tehdejších zemích říše. Tento sběr

prováděli krajští úředníci, kterým pomáhali knězi společně s učiteli. Tento sběr skončil v roce 1823. Vyústil v soubor, který čítal několik tisíc písní a tanců a dal vzniknout sedmi sbírkám. Nejpodstatnější sbírka se nazývá Karlovarský rukopis od Friedricha Dionysiose Webera. Tento sběr písní je velmi důležitý, jelikož je přesným důvěryhodným pramenem lidové tvorby, který není nikterak zkreslen a obsahuje písně společně s notovým zápisem všech druhů písní, které si lidé v této době předávali ústně.

Před důležitým sběrem písní počínajícím roku 1819 byl laickým sběratelem Jan Jeník z Bratřovic, který se zaměřoval pouze na shromažďování textů písní českých zemí, jelikož pro notový zápis neměl dostatečné vzdělání, ale v jeho práci pokračoval F. L. Čelakovský společně s J. Rittersbergem. Sběratel moravských lidových písní byl Josef Heřman Galaš, který se roku 1813 zasloužil o vydání sbírky Múza moravská.

Další důležitý soubor s názvem České národní písně od Jana Rittera z Rittersbergu vzniká v roce 1825 a je inspirovaný předchozím Karlovarským rukopisem. Tento soubor je u nás jako první v tištěné podobě a obsahuje nejen české lidové, ale také německé písně společně s notami tanců.

Po 20. letech 19. století vzrostl zájem vlasteneckých literátů o lidovou tvorbu, tudíž byli sběratelé zaměřeni především na sbírky textů bez melodie. Mezi literáty patřil například J. Jungmann, F. L. Čelakovský a P. J. Šafařík, z nichž se sběru i nadále individuálnímu věnoval F. L. Čelakovský a P. J. Šafařík. Karel Jaromír Erben byl velmi důležitým obrozeneckým sběratelem lidových písní, který roku 1864 vydal Prostonárodní české písně a říkadla. Mezi další známé sběratele tohoto období patří František Sušil spolu s kolegou Cypriánem Lelekem, v jejichž práci pokračoval v druhé polovině 19. století František Bartoš se spolupracovníkem Leošem Janáčkem, který na počátku 20. století zahájil spolupráci s Pavlem Vášou. Další významní sběratelé jsou Františka Kyselková, Hynek Bím, Vilém Šrut, Julius Nejedlý, František Jaroslav Koželuh, Josef Černík, Josef Hodek, Josef Mojžíšek.

Po boku sběratelů, mezi něž patřili již zmínění učitelé a kněží, jsou mimo jiné i vědci, které zaujala teoretická část lidových písní, což znamená, že zkoumali vývoj písní, jejich obsah nebo třeba různá specifika související s krajem. Nejdůležitější český národopisec byl Otakar Hostinský, který žil na přelomu 19. a 20. století a stál u zrodu české folkloristiky ve smyslu hudebně vědního oboru. (Pecháček 2010, s. 20–29)

Uběhlo mnoho let a na scéně se vystříдалo několik velmi důležitých osobností, které se zasloužily o různé druhy hudebních sbírek a zpěvníků, do doby, než v 90. letech 20. století vznikl čtyřdílný zpěvník Já písnička. Jeho první díl je určen žákům 1. – 4. třídy základních škol, druhý díl je pro 5. – 9. třídu základních škol, třetí a čtvrtý díl je určen pro střední školy. Tento zpěvník je schválen Ministerstvem školství a používá se jako výukový materiál. Jeho přínos spočívá v tom, že obsahuje nejen písně lidové, ale také písně z oblíbené populární hudby. Další předností je také fakt, že se u každé písně objevují označení akordů. Malé nesrovnalosti, jakožto s příručkou pro školy, jsou v příliš nízkých tóninách písní, které nekorespondují s fází vývoje dětského hlasu. (Pecháček 2010, s. 47)

V současnosti je k dispozici pro žáky ZŠ mnoho zpěvníků. Za zmínku stojí např. publikace Lidové písničky a hry s nimi od Zdeňka Šimanovského a Aleny Tiché, která je tvořena více než 100 lidovými písněmi a návody, jak s nimi pracovat. Výhoda této publikace je, že na rozdíl od zpěvníku Já písnička, koresponduje s fází vývoje dětského hlasu, tudíž zohledňuje rozsah hlasu mladého zpěváka. Tito dva autoři vydali několik dalších publikací, ve kterých se věnují písním či hrami s hudbou. Další novodobý zpěvník, který tvoří přes 200 lidových písní, se jmenuje Lidové písničky a koledy od Evy Beránkové. Další autorka zabývající se nejen hudební výchovou se jmenuje Eva Kulhánková, která vydala několik publikací, mezi něž patří Zvířátka ve hře, písní a tanci, ve které se věnuje spojení hudební výchovy s výchovou dramatickou a pohybovou. Další publikace této autorky se jmenuje Hudebně pohybová výchova, která slouží jako metodická příručka pro hudební výchovu ve škole a je tvořena dle osnov určených pro základní, obecnou a národní školu. Pro 1. stupeň ZŠ je zpracována podle jednotlivých ročníků a pro 2. stupeň ZŠ je vytvořena jako jeden celek.

Kvalitních zpěvníků pro ZŠ je několik, některé tvoří jednu publikaci, jiné jsou dělené např. podle ročních období nebo podle věku zpěváků. Na ZŠ se nejčastěji využívají několikadílné zpěvníky Já písnička.

3 Základní hudební pojmy

V souvislosti s hudebními činnostmi považujeme za důležité zmínit se o hudebních schopnostech, hudebních vlohách a hudebních dovednostech, proto se následující kapitoly budou věnovat právě těmto pojmům.

3.1 Hudební schopnosti

Od narození si v sobě neseme dispozice, které jsou dané a které nám určují a v budoucnu i nadále určovat budou naše schopnosti. Dispozice jsou dědičné či vrozené a nazýváme je vlohami. Tyto vlohy jsou tedy vnitřní podmínky nezbytné při vytváření schopností, které nám dovolují provozovat různé činnosti. Schopnosti se postupem času upevňují a zkvalitňují a také jsou důležitou podmínkou pro konání činností. Úroveň schopností není dána pouze vlohami, ale ovlivněna také stářím jedince a sociálními nebo kulturně historickými vlivy prostředí.

Dostaneme-li se k hudebním činnostem, víme, že je ovlivňuje spousta dalších schopností, jako jsou percepční pohotovost, prostorová představivost, číselné, verbální, paměťové a psychomotorické schopnosti, které se navzájem propojují. Každá z těchto schopností má důležitou roli (Verbální schopnosti ovlivňují pochopení pojmů a pamětní schopnosti ukládají různé podněty a informace, ...). Bez hudebních schopností nelze provádět hudební činnosti. (Holas 2004, s. 48–50)

Hudební schopnosti jsou ovlivněny faktory, které jsou buď dědičné, nebo získané výchovou a prostředím. Oba tyto faktory na sebe mají vliv a vzájemně se propojují, tudíž bez vhodné výchovy a vlivu prostředí se dostatečně nerozvinou schopnosti, které jsou dány dědičně. Dědičné faktory poskytují účinnější a rychlejší vývoj hudebních schopností. Pro ideální vývoj hudebních schopností je potřeba dobré genetické dispozice a podnětného prostředí. Tudíž se i sebelepší genetické dispozice dostatečně nerozvinou bez podnětného prostředí. (Sedlák 1989, s. 14–15)

Dělení hudebních schopností

Hudební schopnosti můžeme dělit podle různých teoretických základů. Např. Sedlák a Váňova (2013, s. 67–68) klasifikují hudební schopnosti podle činností, v nichž se tyto schopnosti projevují na:

1. **hudebně sluchové**, které slouží k rozlišování tónů (barva, melodie, výška);
2. **psychomotorické**, které poskytují časové rozdělení hudby, jako třeba tempo a rytmus;
3. **analyticko-syntetické**, které jsou stěžejní pro hudební chápání (mezi ně patří hudební paměť a představivost nebo třeba harmonické a rytmické cítění);
4. **hudebně intelektové**, které jsou velmi důležitým předpokladem pro náročnější hudební činnosti a operace (mezi ně patří hudební myšlení a hudební fantazie).

3.2 Hudební vlohy

Vlohy (i hudební vlohy) jsou dány genetickými dispozicemi, ale postupně jsou ovlivňovány prostředím, které je může snižovat. Formují vnitřní předpoklady pro budoucí činnosti. Hudební vlohy jsou spolu s vhodným prostředím velmi důležité při utváření hudebních schopností. Tvoří vnitřní předpoklad, který je třeba rozvíjet. (Sedlák 1974, s. 32)

Všechny vlohy se nemusí dále rozvinout, ale mohou zakrnět. Vlohy, které jsou výrazné a projeví se v raném dětství, nazýváme hudebním nadáním. To vytváří dispozice, které se postupem času dále zaměřují. Podle výzkumů se předpokládá, že každý zdravé dítě i žák má nejméně minimální hudební vlohy, tudíž je schopno plnit hudební výchovu. (Sedlák, Váňová 2013, s. 50–53)

3.3 Hudební dovednosti

Dovedností většinou rozumíme vlastnost jedince, který něco svede. Tyto vlastnosti jsou předpoklady pro zdařilé konání určitých činností, mezi něž patří i hudební činnosti, a dají se procvičováním upevňovat. Začátečník musí postupně zvládat různé technické problémy, aby si je zautomatizoval a mohl přejít k procvičování složitějších. Podmíněný

reflex se vytváří po opětvovaném opakování. Pro hudební činnosti jsou tedy hudební dovednosti velice důležité a důležité je také jejich procvičování, jelikož je následně jedinec schopen stále lepších výsledků a dokáže provádět náročnější úkony. (Holas 2004, s. 54)

4 Hudební vývoj

Hudební dovednosti se vyvíjí velmi různorodě. Jsou ovlivňovány vnějšími (prostředí a výchova) a vnitřními (dědičnými) faktory. Vnitřní faktory jsou ovlivňovány vnějšími, které je rozvíjí. Aby vnější faktory působily co nejlépe, měly by být co nejvhodnější pro daný vývojový stupeň. Vývojem se rozvíjí jednoduché hudební činnosti po složitější, přesnější a hlubší hudební činnosti. S vývojem nastávají psychické změny, které jsou nevratné a stálé. Průběh těchto změn je ovlivňován hlavně vnějšími podněty. (Sedlák 1989, s. 180)

Zákonitosti hudebního vývoje popsal F. Sedlák (1986, s. 69–72) a rozdělil je do jedenácti bodů:

1. Komplexní chápání hudebního vývoje spolu s tělesným a duševním rozvojem jedince. Hudební vývoj tvoří nezastupitelnou součást vyváženého rozvoje osobnosti.
2. Hudební vývoj jedince je podmíněný rozvojem strukturami a funkčními vlastnostmi analyzátorů a nervové soustavy. Lze ho ovládat a výchovou i urychlovat.
3. Hudební vývoj je určen převážně vnějšími faktory, ale mají na něj vliv také faktory vnitřní. V tomto vývoji je uskutečňována společenská i biologická jednota.
4. Hudební vývoj je podmíněn zráním mozku a nervové soustavy a v počátcích života hlavně genetickými faktory. Při zrání se v každém období vytváří eventuální možnosti pro vznik hudebních schopností, které však nevznikají pouze tímto procesem, ale je potřeba i působení vnějších činitelů, jako je prostředí a výchova.
5. V průběhu hudebního vývoje dochází ke kvantitativním a kvalitativním změnám hudebních schopností. Charakter tohoto vývoje je také určen lineárním rozšiřováním a zdokonalováním psychických funkcí.
6. Pro hudební vývoj je nejdůležitější vývoj sluchového analyzátoru, který tvoří předpoklad k hudebním činnostem a operacím. Je důležitý pro zpracování hudebně akustických podnětů. Vykonává diferenciační a analytické činnosti, které je možno cvikem rozvíjet (např. zpěvem a hrou na hudební nástroje). Nejrychleji však v šesti až osmi letech.

7. Základem hudebních operací jsou rozvinuté již zmíněné diferenční a analytické činnosti sluchu a vyšší stupeň hudební představivosti. Sluchový analyzátor je významně a úzce spojen s analyzátozem motorickým. Pokud je tato spolupráce narušena, má vliv na vývoj hudebních schopností, které zpomaluje či zcela zastavuje.
8. Hudební vývoj se uskutečňuje díky aktivitě jedince. Prvotní hudební zkušenosti souvisí s experimentací a manipulací s hudebními nástroji nebo třeba s pěveckým hlasem. Pro rozvoj hudebních schopností a vědomostí dětí je důležité neustále podněcovat a stimulovat jejich hudební aktivitu, což má za úkol i hudební výchova ve škole.
9. Pro hudební vývoj je důležité volní úsilí, koncentrace a vytrvalost, které se postupem času rozvíjí a podílí na vyrovnaném harmonickém jedinci.
10. Vývoj jedince se nezaměřuje pouze na současný stav, ale také na to, co bude jedinec schopen zvládnout v budoucnu sám bez pomoci, tudíž na jeho perspektivu.
11. Každého jedince se správným anatomickofyziologickým základem a duševním vývojem můžeme hudebně rozvíjet. Každé dítě má určité předpoklady pro tento rozvoj.

Tato práce se věnuje období 1. stupně ZŠ, proto se bude nejvíce zabývat tímto obdobím a pro lepší pochopení a přehled hudební ontogeneze i věkem, který mu předchází a následuje. Podle Sedláka a Váňové (2013, s. 358) probíhá nejdůležitější část hudebního vývoje až do dvanácti let od narození. Hudební vývoj bude rozdělen do čtyř částí podle věku dítěte a podle důležitých mezníků v jeho životě, čímž je vstup do mateřské školy, vstup do školy základní a přestup na školu střední.

Tyto mezníky nejsou vybrány nahodile, ale dle mnoha psychologů (jako je například Piaget). Hudební vývoj probíhá jako nedílná součást psychického vývoje a probíhá v jakýchsi skocích, proto se tento vývoj může rozdělit do několika období, která se liší kvalitativně a kvantitativně. Přípravnou fází vystřídá zrychlený vývoj, kde probíhají kvalitativní změny. Následuje období klidu, kde se utvářejí a zdokonalují předpoklady k dalšímu období. Při působení vnějších podnětů je možné tato období zkracovat a tím i urychlovat. (Sedlák 1986, s. 72–73)

Hudební vývoj dítěte začíná již v prenatálním období, kdy vnímá zvuky pocházející od jeho matky a zvuky z okolí, které si ukládá do paměti. Po narození dítě preferuje tyto známé zvuky a reaguje na ně. (Sedlák, Váňová 2013, s. 357)

4.1 Předškolní věk

4.1.1 Období do ukončení 3. roku

Do této životní etapy řadíme období nazývaní se kojenecké a následně i období batolete.

Od počátku života je hudební vývoj spojen s funkcemi psychiky a je ovlivňován nejen rozvojem sluchu a hlasu, který je důležitý pro pěveckou činnost, ale také rozvojem motoriky, která souvisí s rytmickými pohyby. (Sedlák 1974, s. 84)

Pár dní po narození začíná fungovat sluchový orgán, který zpracovává nejen hudební podněty, ale zajišťuje také palpebrální reflex². V tomto období se vyskytují velké rozdíly mezi jednotlivými dětmi. Také se výrazně zvyšuje sluchová citlivost. Kojenec začíná reagovat na mluvení a zpěv matky v rozmezí od dvou až pěti měsíců života. Zpěv matky je velmi důležitý, jelikož se díky němu může mezi ní a potomkem vytvořit pouto, které je velmi důležité v dalším vývoji dítěte. V šesti měsících pozorujeme radost dítěte z různých zvukových podnětů a objevují se zde první pokusy o jejich napodobování a o broukání. Okolo druhého roku dítěte se objevují pokusy o zpěv spolu s mluvením, což se nazývá „mluvopěv“, neboli zpívaná řeč. Pro rozvoj pěveckých dovedností a melodického cítění jsou velmi důležité podněty především ze strany matky či sourozenců. Během třetího roku života se zpřesňuje pěvecké napodobování a řečový projev. V tomto období se objevuje tzv. spontánní zpěv, který je obrazem nálady a pocitů dítěte.

² Palpebrální reflex znamená mžiknutí očních víček při hlasitějším podnětu. (Sedlák, Váňová 2013 s. 359)

4.1.2 Období od 4 do 6 let

Toto období je klíčové pro budoucí vztah dítěte a hudby i pro úspěšný rozvoj této výchovy. Dále je charakteristické tím, že dítě navštěvuje mateřskou školu, tudíž je ovlivňováno kolektivní výchovou. Hudební výchova v mateřské škole má důležitý vliv na hudební rozvoj dítěte. Pokud je tato výchova hodnotná, je dokonce schopna nahradit úkol rodiny. Ideální případ nastává tehdy, je-li hudební výchova doma i v mateřské škole jednotná. V tomto období se rozvíjí pohybový analyzátor, který zpřesňuje soulad pohybů spolu s hudbou a umožňuje hru na hudební nástroj. Rozvíjí se také sluchový orgán v důsledku zrání a vlivů výchovy. Nejzřetelněji se rozvíjí výšková rozlišovací schopnost, která následně po šestém roce vzrůstá dvakrát tolik. Z anatomického hlediska se vyvíjí hlasivkové svalstvo a hlasové ústrojí. Dítě začíná tvořit tóny spontánně a posiluje pěvecké dovednosti. Také rozumí vokální a nenáročnou instrumentální hudbě, ze které dokáže rozpoznat obsah a emocionální ladění. Další vývoj je možno zaznamenat v pěveckých dovednostech, kdy se zvyšuje rozsah.

4.2 Mladší školní věk

Mladší školní věk můžeme také nazývat prepubescencí a odpovídá 1. stupni základní školy. Hodnotná hudební výchova dětí je důležitá pro jejich hudební rozvoj, ale také pro sociální a psychický vývoj. Aby byla hudební výchova úspěšná, musí být dítě zralé a připravené na školní docházku. V tomto období se stále vyvíjí nervová soustava spolu s biologickým zráním dítěte. Hudební výchova se podílí na všestranném hudebním vývoji a na rozvoji všech receptorů. Zlepšuje se pozornost dítěte, navyšuje se kapacita hudební paměti, rozvíjí se hudební tvořivost a pohybové schopnosti důležité pro hru na hudební nástroj a při pravidelné pěvecké výchově i dětský hlas, konkrétněji hlasový rozsah. V šesti letech si dokáže dítě zapamatovat lehkou melodii, vzpomenout si na hudební pasáže a napodobovat neznámý nápěv. V závěru tohoto věku se mohou projevovat znaky puberty.

4.3 Střední školní věk

Střednímu školnímu věku se také říká období puberty či dospívání. Vymezení tohoto období je pouze orientační, jelikož obě pohlaví nedospívají současně. V současnosti nastává toto období dříve (až o více než jeden rok), než tomu tak bylo kdysi.

V počátcích tohoto období je celkový vývoj jedince mírný, avšak postupně je zastoupen výraznými fyzickými změnami, které jsou doprovázeny změnami v sociálních vztazích a psychickými změnami. Tato proměna souvisí s hormony, které jsou produkovány a vylučovány žlázami s vnitřní sekrecí. Toto období je typické nestabilitou v chování, psychice a emocionálním cítění. U pubescentů se vytváří větší zájem o hudbu, převážně mají zálibu v poslechu hlasité hudby. Hudba je pro období středního školního věku velmi důležitá, jelikož se podílí na vývoji jedinců v mnoha oblastech, jako je oblast citová, mentální, intelektuální a morální. Tato životní etapa je velmi obtížná pro učitele hudby, jelikož dochází k mutaci u obou pohlaví. Mutace nastává prodlužováním hlasivek a zvětšováním hrtanu a projevuje se rozdílnou proměnou hlasu (jeho síly, výšky a barvy). I k této změně dochází podstatně časněji oproti předchozím generacím. Rozdíl může být až dva roky. (Sedlák, Váňová 2013, s. 359–368)

5 RVP

V RVP ZV spadá hudební výchova společně s výtvarnou výchovou do oblasti umění a kultura. V RVP ZV (2013) jsou očekávané výstupy žáků na 1. stupni ZŠ uvedeny takto:

<p>Očekávané výstupy – 1. období</p> <p>žák</p> <ul style="list-style-type: none">➤ HV-3-1-01 zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase➤ HV-3-1-02 rytmičuje a melodizuje jednoduché texty, improvizuje v rámci nejjednodušších hudebních forem➤ HV-3-1-03 využívá jednoduché hudební nástroje k doprovodné hře➤ HV-3-1-04 reaguje pohybem na znějící hudbu, pohybem vyjadřuje metrum, tempo, dynamiku, směr melodie➤ HV-3-1-05 rozlišuje jednotlivé kvality tónů, rozpozná výrazné tempové a dynamické změny v proudu znějící hudby➤ HV-3-1-06 rozpozná v proudu znějící hudby některé hudební nástroje, odliší hudbu vokální, instrumentální a vokálně instrumentální <p>Očekávané výstupy – 2. období</p> <p>žák</p> <ul style="list-style-type: none">➤ HV-5-1-01 zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase či dvojhlasu v durových i mollových tóninách a při zpěvu využívá získané pěvecké dovednosti➤ HV-5-1-02 realizuje podle svých individuálních schopností a dovedností (zpěvem, hrou, tancem, doprovodnou hrou) jednoduchou melodii či píseň zapsanou pomocí not➤ HV-5-1-03 využívá na základě svých hudebních schopností a dovedností jednoduché popřípadě složitější hudební nástroje k doprovodné hře i k reprodukci jednoduchých motivů skladeb a písní➤ HV-5-1-04 rozpozná hudební formu jednoduché písně či skladby➤ HV-5-1-05 vytváří v rámci svých individuálních dispozic jednoduché přehry, mezihry a dohry a provádí elementární hudební improvizace➤ HV-5-1-06 rozpozná v proudu znějící hudby některé z užitých hudebních výrazových prostředků, upozorní na metroritmické, tempové, dynamické i zřetelné harmonické změny➤ HV-5-1-07 ztvárňuje hudbu pohybem s využitím tanečních kroků, na základě individuálních schopností a dovedností vytváří pohybové improvizace

Obrázek 13: Očekávané výstupy z hudební výchovy žáků 1. stupně ZŠ (RVP ZV 2013, s. 68)

PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části je uveden postup při nácviku doprovodu na hudební nástroje, který má určitá pravidla. Samotnému doprovodu předchází několik cvičení, u kterých se postupně přidává na obtížnosti. Tato zmíněná cvičení jsou doplněna o soubor několika vyučovacích hodin, ke kterým jsou přiřazeny pracovní listy. Vyučovací hodiny jsou pouze příkladem využití těchto pracovních listů. Je možné je použít i s různými obměnami. V závěru některých vyučovacích hodin se nachází reflexe, postřehy a rady ze samotného praktického využití pracovních listů.

6 Hudební nástroje a zpěv

Hře na hudební nástroje ostinátní formou by měla předcházet řada základních cvičení, které nám zaručí, že děti zvládají jednotlivé úkoly, mezi které patří úkony tempové, rytmické nebo např. rytmicko-pohybové. Nejprve bychom měli začínat od hry na tělo popř. od nejjednodušších hudebních nástrojů, mezi které patří nástroje bicí nemelodické jako např. dřívka, triangel, tamburína a činely, po nástroje náročnější na hru. (Hurník, Eben 1982, s. 52)

Zvolenou písničku si nejprve zazpíváme pouze s doprovodem klavíru, abychom zajistili, že si žáci nebudou plést text a budou se moci plně věnovat následujícímu doprovodu. V další části je potřeba vyložit různé druhy ostinátního doprovodu. Vysvětlíme žákům, že ostinátní doprovod je takový, ve kterém se neustále opakuje jedna zvolená pasáž po dobu celé písně. Prvním je vytleskávání každé doby v taktu, druhým je vytleskávání na každou slabiku, další možností je vytleskávání první či poslední doby nebo vytleskávání na více zvolených dob. Zvolíme si vytleskávání na každou dobu. Zkusíme si bez doprovodu zazpívat krátkou část písně a zároveň vytleskávat. Všichni žáci musí vědět, jak mají zvolenou píseň doprovázet. Po pochopení zazpíváme písničku s doprovodem vytleskávání na vlastní tělo.

Dostáváme se do další fáze, kdy žáci zvládají doprovázet písničku ostinátním vytleskáváním. Dohodneme se, že budeme tutéž píseň doprovázet dupáním. Dupneme na zem pravou nohou pouze na první doby v taktu a levou nohou na třetí doby, vyzkoušíme si společně takový doprovod. Následně vyzkoušíme vytleskávání střídavě o obě ruce (pokud žákům vytleskávání nepůjde, můžeme zvolit tleskání střídavě o pravé a levé stehno). V závěru vyzkoušíme kombinaci již vyzkoušených doprovodů. Žáky rozdělíme na 3 části. 1. část bude doprovázet písničku vytleskáváním na každou dobu, 2. část žáků bude dupat na první dobu a poslední část žáků bude pleskat (tleskat o stehna) na obě ruce na 1. a 3. dobu.

Naučili jsme se doprovázet píseň za pomoci našeho těla. Nyní můžeme přejít k doprovodu písně na hudební nástroje. Pokud někomu stále nejde procvičovaný doprovod, nemusí hned přecházet na nástroje. Může zůstat několik žáků, kteří budou doprovázet píseň tleskáním ve zvoleném ostinátu. Před samotným doprovodem si musíme ověřit, zda žáci umí nástroj správně držet a používat.

Jako doprovodné nástroje jsme zvolili dřívka, bubínek, triangel, tamburínu a zvonkohru. Existuje několik způsobů, jak správně držet hudební nástroj a hrát na něj, my jsme zvolili jeden, který žáky naučíme. Můžeme jim vysvětlit i ostatní, ale pro lepší upevnění jsme zvolili pouze jednu variantu.

Dřívka (hůlky) držíme ideálně pouze za pomoci palce a ukazováčku na jednom konci nástroje. Na druhém konci o sebe dřívka ťukají.

Triangel uchopíme za provázek do jedné ruky a necháme volně viset. Druhou rukou držíme kovovou tyčku, kterou lehce udeříme do části triangu, kterou držíme v druhé ruce.

Bubínek máme zavěšený na držáku. V obou rukách držíme volně paličky (ne příliš na konci) a střídavě na buben hrajeme. Můžeme využít např. i bubny bonga, které nejsou na držáku, tudíž si je musíme umístit svisle do úrovně kolen a hrajeme na ně pouze rukama.

Tamburínu držíme pevně v levé ruce a necháme ji viset, můžeme na ni hrát buď prsty, nebo plstěnými paličkami.

Zvonkohra by měla ležet, obdobně jako buben bongo, ve výši kolen hráče a měla by být umístěna tak, aby vlevo byly tóny hlubší a postupně se doprava stávaly vyšší. Na zvonkohru hrajeme paličkami. My volíme variantu se dvěma paličkami, které držíme každou v jedné ruce. Nesmíme je držet příliš křečovitě. Úchop paličky provádíme pouze pomocí palce, ukazováčku a prostředníčku. Palička se nachází v oblasti prvního a druhého článku prstů ukazováčku a prostředníčku, palcem ji přichytíme z druhé strany. Prsteníček a malíček volně položíme na paličku. Paličky směřují plochou, kterou hrajeme na zvonkohru, od těla. (Hurník, Eben 1982, s. 18–22)

6.1 Popis pracovních listů

Před pracovními listy se nachází ukázková vyučovací hodina, která je tvořena úvodní motivací, po níž by mělo následovat společné rozezpívání, které si učitel zvolí libovolně. Vyučovací hodina je dále doplněna výchovně vzdělávacím cílem, časovou dotací a průběhem vyučovací hodiny. Některé vyučovací hodiny navíc obsahují následnou reflexi a připomínky.

Vyučovací hodina 1

Cíl:

Cílem vyučovací hodiny je, aby si žáci před hrou na hudební nástroje osvojili hru na vlastní tělo, díky které budou zvládat hru ostinátní formou na hudební nástroje. V této vyučovací hodině si žáci také osvojí nebo pouze zopakují názvy hudebních nástrojů.

Časová dotace:

45 minut

Průběh hodiny:

- Úvodní otázky

Čím můžeme doprovázet píseň? (hrou na vlastní tělo, hrou na hudební nástroje a hrou na předměty kolem sebe)

Znáte všechny hudební nástroje, které jsou v této místnosti?

Dnes si vyzkoušíme, jestli znáte názvy všech hudebních nástrojů. Také si zopakujeme, jaké zvuky vydávají a zda je umíte správně používat.

- Opakování a upevňování názvů hudebních nástrojů

Učitel ukáže hudební nástroj, správně ho uchopí a zahraje na něj. Jak se tento nástroj jmenuje? Postupně ukáže učitel všechny hudební nástroje, se kterými budou žáci pracovat.

- Poznávání hudebních nástrojů, hádanky

Každý žák dostane papír a tužku. Všichni žáci se otočí zády k učiteli, který bude říkat číslo nástroje, na nějž následně zahraje, a žáci zkusí na papír napsat název nástroje. Do hudební hádanky jsme vybrali: chrastící vajíčko, bubínek, triangl, činelky, (ozvučná) dřívka, tamburínu, klavír a kytaru. Pod poznávané nástroje žáci napíší názvy alespoň pěti hudebních nástrojů, které znají, ale nebyly součástí hudební hádanky. Kdo má napsáno, vytáhne si lísteček s názvem hudebního nástroje (viz Názvy hudebních nástrojů) a napíše na něj hádanku, která může být rýmovaná nebo nerýmovaná a musí mít alespoň 4 věty, ve kterých se název nástroje nebude

vyskytovat. Kdo stihne, nakreslí pod hádanku, jak daný nástroj vypadá. Na každý nástroj budou 2 hádanky (pro porovnání).

- Společné vyhodnocení

Společně si řekneme názvy nástrojů. Učitel počká, až žáci řeknou název nástroje, poté ho ukáže a opět na něj zahraje (neustále ukazujeme žákům, jaký zvuk nástroj vydává a jak se na něj správně hraje). Postupně si řekneme všechny správné odpovědi a dozvíme se, jak dokážeme poznat zvuk hudebních nástrojů, aniž bychom je viděli. Vyjmenujeme si další názvy nástrojů a postupně přečteme všechny hádanky na hudební nástroje, žáci pozorně poslouchají a snaží se hádat.

- Závěr

Zhodnotíme, jak nám jde poznávání hudebních nástrojů, aniž bychom je viděli. Pletly se nám nějaké nástroje? Proč se nám pletly?

Reflexe:

Při společném pojmenování nástrojů jsme zjistili, že si žáci nepamatují název tamburíny, proto jsme jednotlivé nástroje ukázali raději třikrát, aby si je žáci opravdu zapamatovali.

Při poznávání hudebních nástrojů se žákům pletl triangl a činely. Pro upřesnění názvů jsme hudební hádanku zopakovali dvakrát. Žáci dokázali poznat hudební nástroje, pouze jsme zjistili, že je neumí správně napsat (pletou si i/y), proto je k této vyučovací hodině připojen pracovní list, který by mohl předcházet ukázkou a procvičování hudebních nástrojů. V pracovním listu si žáci procvičí názvy hudebních nástrojů a zároveň si zkusí napsat jejich názvy.

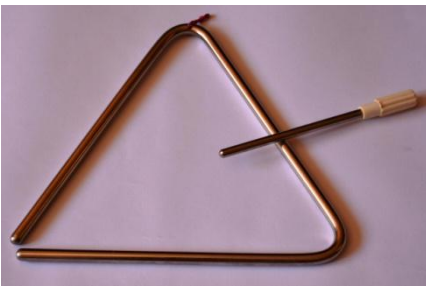
Před psaním hádanky na hudební nástroje je třeba říct, aby žáci popsali nástroj tak, aby ho dokázal poznat i někdo, kdo s námi zrovna není v místnosti (žáci několikrát popsali, jakou má daný nástroj barvu a kde zrovna leží, z čehož jsme mohli poznat, o jaký nástroj jde, pouze my).

Názvy hudebních nástrojů:

klavír, housle, flétna, kytara, bubínek, xylofon,
dřívka, tamburína, činely, zobcová flétna,
trubka, triangel, basa, saxofon

Pracovní list k vyučovací hodině 1:

1) Spoj obrázek hudebního nástroje s jeho správným názvem:

TRIANGL

KYTARA

CHRASTÍCÍ VAJÍČKO

BUBÍNEK

ČINELKY

OZVUČNÁ DŘÍVKA

TAMBURÍNA

KLAVÍR

2) Opiš všechny názvy hudebních nástrojů z prvního cvičení.

Vyučovací hodina 2

Cíl:

V této vyučovací hodině si žáci osvojí některé pojmy, mezi které patří orchestr, ostináto a partitura. Také se žáci naučí doprovázet píseň hrou na tělo i na hudební nástroje.

Časová dotace:

45 minut

Průběh hodiny:

- Úvodní motivace

Každý žák dostane pracovní list s křížovkou, učitel čte číslo a hádanku, žák doplňuje výsledné slovo do křížovky. Vyjde nám slovo ostináto, které si v dnešní hodině vysvětlíme a osvojíme.

- Otázky

Dnes si zkusíme zahrát na orchestr. Víte někdo, co je to orchestr a z čeho se skládá? Myslíte si, že se dá utvořit orchestr bez hudebních nástrojů? Pokud ano, jak je to možné? Viděli jste nebo zkoušeli jste někdy takový orchestr hrát?

Abychom si mohli zkusit utvořit orchestr, musíme se naučit správně doprovázet píseň. Víte někdo (pro zajímavost), kam se zapisuje píseň a její doprovázející nástroje? (Partitura)

- Opakování písně, doprovod písně na vlastní tělo

Nejprve si píseň společně zazpíváme, abychom si upevnili text a melodii, poté se naučíme ostinátní doprovod na vlastní tělo v podobě tleskání, dupání, vypleskávání a jejich kombinací vybraných doprovodů na různě zvolené doby písničky. Podrobněji viz úvod kapitoly 6.

- Ukázka správné hry na nástroje

V této části hodiny vysvětlí učitel, jak se hudební nástroje (konkrétně dřívka, bubínek, triangel, tamburína a zvonkohra) drží a také, jak se na ně správně hraje. Podrobněji viz úvod kapitoly 6.

- Doprovod písně na hudební nástroje (orchestr)

Nyní ví každý žák, jak nástroj správně držet a jak na něj hrát. Rozdělíme si hudební nástroje a utvoříme 5 skupinek. V každé skupině jsou pouze stejné nástroje, které si žáci rozdělí. Nejpočetnější je skupinka, která bude hrát na ozvučná dřívka, ostatní skupiny, které budou hrát na bubínek, triangel, tamburínu a zvonkohru, budou méně početné, jelikož ostinátní doprovod na tyto nástroje je více složitý. Když má každý nástroj, učitel vysvětlí doprovod písně na každý nástroj a všichni si společně zkusí doprovodit část písně. Pokud vše probíhá dle pokynů učitele, mohou žáci doprovodit celou píseň.

- Závěr, zhodnocení hodiny

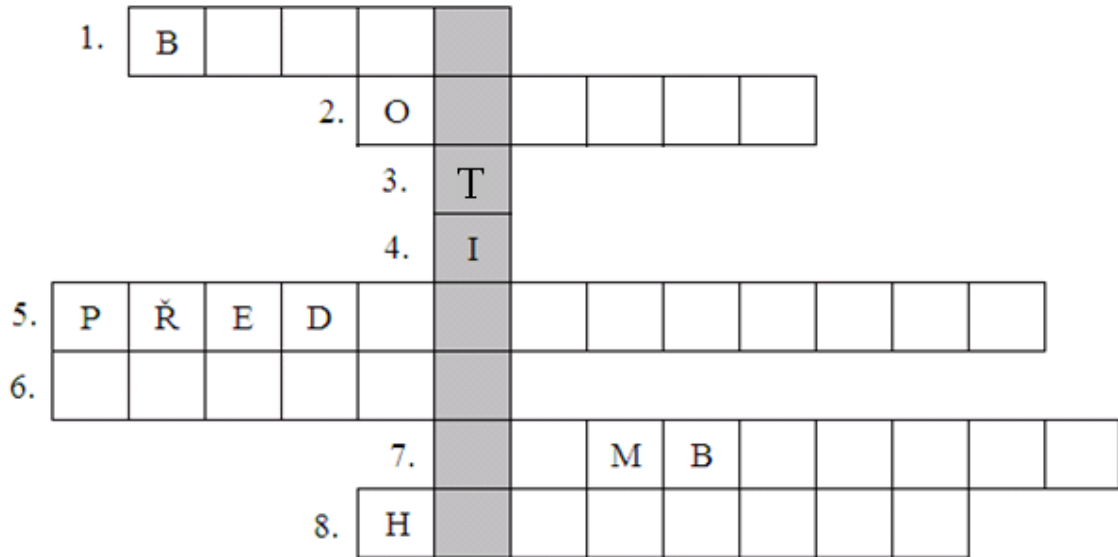
Co jsme se dnes dozvěděli (naučili) nového? Pamatujete si, co je to ostináto a partitura?

Reflexe:

Pro žáky je poměrně těžké zkoordinovat zpěv s pohybem, ale začali jsme od nejlehčího doprovodu a postupně ztěžovali, proto jsme také použili pouze jednu partituru a nakonec jsme zkusili improvizaci, která všechny bavila a dopadla opravdu skvěle. Celá třída se shodla na jedné písničce, kterou zpívají nejraději, tudíž jsme ji příliš neprocvičovali. Improvizace probíhala bez doprovodu klavíru.

Pracovní list k vyučovací hodině 2:

Křížovka:

Hádanky ke křížovce:

1. Jak se nazývá znaménko, které snižuje notu o půl tónu? (Béčko)
2. Jak se nazývají linky, do kterých se zapisují noty? Název těchto linek je dvouslovný, první slovo je notová. (Osnova)
3. -
4. -
5. Jak se nazývají jiným slovem posuvky, které se nachází na začátku skladby hned za daným notovým klíčem? (Předznamenání)
6. Jak se nazývá značka pro pauzu v hudbě? (Pomlka)
7. Jak se nazývá bicí nástroj, který má kruhový tvar a ke své konstrukci má připevněné kovové kroužky, které vydávají zvuk? (Tamburína)
8. Jak se nazývá klíč, který se nachází na začátku notového zápisu? (Houslový)

Pracovní listy č. 2 v podobě partitur k vyučovací hodině 2:

MACH A ŠEBESTOVÁ

KLAVÍR

ZVONKONZA

BUBALICE

DŘÍVKA

TRIANGL

TAHBUČINA

The image shows a handwritten musical score for a piece titled "MACH A ŠEBESTOVÁ". The score is arranged in six staves, each labeled with an instrument: KLAVÍR, ZVONKONZA, BUBALICE, DŘÍVKA, TRIANGL, and TAHBUČINA. The first two staves (Klavír and Zvонkonza) contain musical notation with notes and rests. The remaining four staves (Bubalice, Dřívka, Triangl, and Tahbučina) contain rhythmic notation, consisting of dots and 'x' marks placed on a staff to indicate the timing of the instrument's sounds. The score is written in a clear, legible hand.

Mach a Šebestová (Svobodová, Polívka 1999, s. 169)

POD NAŠÍM OKÝNKEM

Handwritten musical score for the piece "Pod naším okýnkem". The score is written on six staves, each representing a different instrument. The instruments are labeled as follows:

- KLAVÍR** (Piano): The top staff, featuring a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). It includes a melodic line with various note values and rests, and a series of chord symbols (G, C, F, C, G, C) written above the staff.
- ZVONOKONA** (Zvonokona): The second staff, featuring a treble clef and a melodic line with quarter and eighth notes.
- BUBENEK** (Bubenek): The third staff, featuring a treble clef and a rhythmic pattern of quarter notes.
- DŘÍVKA** (Dřívka): The fourth staff, featuring a treble clef and a rhythmic pattern of eighth notes.
- TRIANGLE** (Triangle): The fifth staff, featuring a treble clef and a rhythmic pattern of quarter notes with 'x' marks indicating the placement of the triangle.
- TAMBUŘINA** (Tamburína): The bottom staff, featuring a treble clef and a rhythmic pattern of quarter notes with 'x' marks indicating the placement of the tamburína.

Pod naším okýnkem (Svobodová, Polívka 1999, s. 107)

JAK JSI KRÁSNE, NEVIŇÁTKO

KLAVÍR

zvukohra

BUBÍNY

DĚLKA

TRIANGL

TAMBURINA

The image shows a handwritten musical score for the piece "Jak jsi krásné, neviňátko". The score is written on six staves. The top staff is for the piano (KLAVÍR) in 4/4 time, with a key signature of one flat (B-flat). The melody is written in treble clef. Above the piano staff, the chords C, G, C, G, C, G, C, G are indicated. The second staff is for the xylophone (zvukohra), showing a simple harmonic accompaniment. The third staff is for the drums (BUBÍNY), with a rhythmic pattern of X's and O's. The fourth staff is for the triangle (DĚLKA), with a rhythmic pattern of X's and O's. The fifth staff is for the triangle (TRIANGL), with a rhythmic pattern of X's and O's. The sixth staff is for the tambourine (TAMBURINA), with a rhythmic pattern of X's and O's.

Jak jsi krásné, neviňátko (Svobodová, Polívka 1999, s. 216)

PÁSLI OVCE VALAŠI

KLAVÍR

ZVONOHRA

BUBÍNEK

DEJKA

TRIANGL

TAMBURINA

The image shows a handwritten musical score for the piece 'Pásli ovce valaši'. The score is arranged in six staves, each labeled with an instrument: KLAVÍR (Piano), ZVONOHRA (Zvonohra), BUBÍNEK (Bubenek), DEJKA (Dejka), TRIANGL (Triangel), and TAMBURINA (Tamburina). The piano part is written in treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a common time signature (C). The melody consists of eighth and sixteenth notes. The zvonohra part consists of chords. The bubenek part uses 'x' marks to indicate hits. The dejka part consists of eighth notes. The triangel part uses 'x' marks to indicate hits. The tamburina part consists of eighth notes. The score is divided into two systems by a double bar line. Above the piano staff, the letters 'G' and 'C' are written above the first and second systems, respectively, indicating the key signature.

Pásli ovce valaši (Svobodová, Polívka 1999, s. 221)

Vyučovací hodina 3

Cíl:

V této vyučovací hodině si žáci zopakují doprovod písně na hudební nástroje. Také se naučí číst z partitury, podle kterých zvládnou doprovázet píseň.

Časová dotace:

45 minut

Průběh hodiny:

- Úvodní motivace

Každý žák dostane pracovní list, který si přečte a pokusí se správně spojit název a obrázek hudebního nástroje. Po doplnění si společně zazpíváme básničky z pracovních listů a řekneme si správné odpovědi.

- Doprovod písně na hudební nástroje

Žáci se rozdělí do několika skupin. Každá skupina dostane hudební nástroje, na které žáci dle pokynů učitele doprovodí píseň.

- Čtení z partitury

Nyní umí žáci doprovázet píseň na hudební nástroje s učitelovou pomocí. V dnešní hodině se naučí číst z partitury, podle které zvládnou doprovod písně. Učitel vysvětlí náležitosti partitury a podle čeho se na nástroj doprovází. Na závěr se takto pokusí doprovodit píseň.

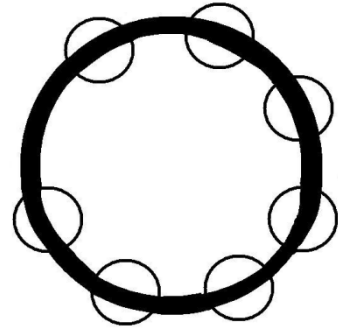
- Závěr, zhodnocení hodiny

Co jsme se dnes dozvěděli (naučili) nového?

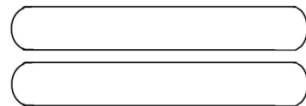
Pracovní list k vyučovací hodině 3:

K hudebním hádankám napiš název hudebního nástroje, který v sobě skrývají:

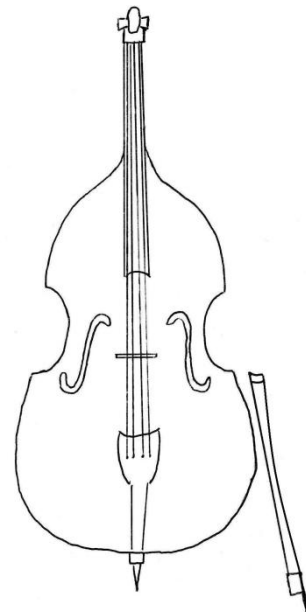
- 1) Jsem velká,
dřevěná,
když na mě chceš hrát,
musíš noty znát,
taky mít smyčec.

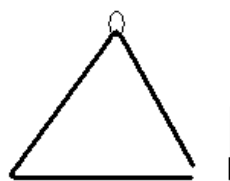
- 2) Mám několik talířků,
připevněných k tělíčku.
Když na mě chceš zahrát,
musíš o mě bouchat.

- 3) My jsme pěkně sladěné,
dvě tyčinky dřevěné.
Když ti máme zahrát,
musíme se ťukat.

- 4) Jsem složitý,
převeliký,
bílé klapky,
černé k tomu.

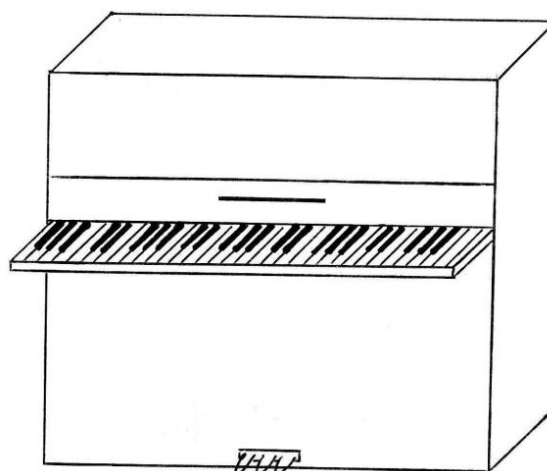

Taky vlastním pedály,
umím pěkně zahrátí.

- 5) Paličku si pěkně hlídám,
bez ní totiž nezacinkám.
(Jak) trojúhelník vypadám,
z kovu já jsem udělán.

- 6) Zahraju ti jenom tehdy,
bouchneš do mé křehké blány.
Můžeš klidně paličkou,
nebo taky ručičkou.

Správné odpovědi na hádanky v podobě básniček:

- 1) Basa, na motiv Ovčáci, čtveráci
- 2) Tamburína, na motiv Běží liška k Táboru
- 3) Ozvučná dřívka, na motiv Běží liška k Táboru
- 4) Klavír, na motiv Prší, prší
- 5) Triangl, na motiv Prší, prší
- 6) Bubínek, na motiv Prší, prší

Pracovní listy v podobě partitur k vyučovací hodině 3:

OVČÁCI, ČTVERÁCI

KLAVÍR

ZVONKOHRA

BUBÍNKY

DŘÍVKA

TRIANGL

TAMBURÍNA

G C G C G C

Ovčáci, čtveráci (Svobodová, Polívka 1999, s. 101)

CIB, CIB, CIBULENKA

KLAVÍR C G C G C G C G C

ZVONKONBA

BUBINEK

DRÁVKA

TRIANGL

TAMBURÍNA

The image shows a handwritten musical score for the piece 'Cib, cib, cibulěnka'. The score is arranged in six staves. The top staff is for piano accompaniment, with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). Above the staff, the title 'CIB, CIB, CIBULENKA' is written in a stylized font. Below the title, the word 'KLAVÍR' is written, followed by a sequence of chords: C, G, C, G, C, G, C, G, C. The second staff is for 'ZVONKONBA' (bell), the third for 'BUBINEK' (snare drum), the fourth for 'DRÁVKA' (wood block), the fifth for 'TRIANGL' (triangle), and the sixth for 'TAMBURÍNA' (tambourine). Each percussion staff contains a series of rhythmic markings: a solid dot for a note and an 'X' for a rest, with vertical stems indicating the pitch of the notes. The piano accompaniment consists of a series of eighth notes in the right hand and a steady eighth-note bass line in the left hand.

Cib, cib, cibulěnka (Svobodová, Polívka 1999, s. 26)

PEC NÁM SPADLA

KLAVIR

ZVONKOHRA

BUBINEK

DĚJKA

TRIANGL

TAMBURINA

The image shows a handwritten musical score for the piece 'Pec nám spadla'. The score is arranged in six staves, each labeled with an instrument: KLAVIR (Piano), ZVONKOHRA (Bell), BUBINEK (Drum), DĚJKA (Triangle), TRIANGL (Triangle), and TAMBURINA (Tambourine). The piano part is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 4/4 time signature. It features a melodic line with several measures marked with 'C' above the staff. The bell part consists of a series of chords. The drum part is a simple rhythmic pattern of quarter notes. The triangle part is a rhythmic pattern of quarter notes with 'X' marks above some notes. The tambourine part is a rhythmic pattern of quarter notes.

Pec nám spadla (Svobodová, Polívka 1999, s. 104)

Vyučovací hodina 4

Cíl:

V této vyučovací hodině si žáci vyzkouší improvizovaný doprovod písně na hudební nástroje.

Časová dotace:

45 minut

Průběh hodiny:

- Úvod, motivace

Každý žák dostane pracovní list s křížovkou, učitel čte číslo a hádanku, žák doplňuje výsledné slovo do křížovky. Vyjde nám slovo improvizace.

V minulých hodinách jsme si ukázali doprovod nejen na vlastní tělo, ale i s hudebními nástroji. Dnes vám nebudu říkat, jak máte na každý nástroj hrát, ale zkusíme si takový pokus, kdy každý bude hrát, jak uzná za vhodné. Takovému pokusu se říká improvizace nebo improvizovaný doprovod. Každý si vybere jeden hudební nástroj z nabídky a pokusíme se o improvizovaný doprovod.

- Improvizovaný doprovod k písni

Žáky rozdělíme do několika skupin podle zvoleného druhu hudebního nástroje. Zkusíme doprovázet píseň nejprve na dřívka atp. V poslední fázi zkusíme doprovodit píseň všichni společně.

- Vymýšlení možností, jak se dají využít hudební nástroje se zpěvem

Všichni se posadíme do kruhu. Postupně může každý zkusit říct, jak by se podle něho daly využít hudební nástroje v hodinách hudební výchovy. Pokud nikdo nebude vědět, může učitel říct varianty, které si žáci již vyzkoušeli (orchestr, improvizovaný doprovod, hudební hádanky, ...)

- Závěr, zhodnocení hodiny

Pracovní list k vyučovací hodině 4:

Křížovka:

1. [] [] [] [] [] [] []

2. D R [] [] [] [] [] []

3. [] [] [] [] R [] [] [] [] [] []

4. [] [] [] [] [] [] [] [] [] []

5. [] [] [] [] [] []

6. [] [] [] [] [] []

7. I

8. [] [] [] []

9. [] [] [] []

10. C

11. [] [] [] [] [] [] [] [] [] []

Hádanky ke křížovce:

1. Jak se nazývá hudební nástroj, který je celý kovový, má tvar trojúhelníku se zaoblenými vrcholy? Hraje se o něj kovovou paličkou. (Triangl)
2. Jak se nazývá předmět, který může být zároveň nábytek, ale i bicí nástroj? Také je velmi podobný bubnu. (Drumben)
3. Jak se nazývá notový zápis písně, pod kterým jsou napsány i jeho doprovodné nástroje? (Partitura)
4. Jak se nazývá drnkací strunný nástroj, který má hmatník a který se nejčastěji využívá při táboráku? Tento hudební nástroj nechybí prakticky v žádné kapele. (Kytara)
5. Jak se nazývá strunný smyčcový nástroj, který má čtyři struny? Hraje se na něj smyčcem a není příliš velký. (Housle)
6. Jak se nazývá velký dechový vícehlasý nástroj, který je tvořen píšťalami, a nejčastěji jej nalezneme v kostele? (Varhany)
7. -
8. Jak se nazývá hlasový projev, při kterém měníme tóny? Je to nejčastější činnost při hudební výchově. Tuto činnost můžeme doprovázet hudební nástroje nebo ji vykonávat bez nich. (Zpěv)
9. Jak se nazývá poměrně velký strunný smyčcový nástroj, na který se hraje smyčcem a při hře na něj se opírá o zem? (Basa)
10. -
11. Jak se nazývá člověk, který vymýšlí písničky. (Skladatel)

Závěr

V této diplomové práci jsme se zaměřili především na hudební nástroje a dětský zpěv. Hudební nástroje a samotný zpěv je pro děti velmi důležitý, proto by měla být hudební výchova na ZŠ různorodá a zábavná. Součástí práce jsou pracovní listy, které mohou sloužit jako pomůcka při hodinách hudební výchovy na ZŠ. Při hodinách této výchovy je velmi vhodná i improvizace, pro kterou však pracovní listy vytvořit nelze. Vytvořené partitury mohou sloužit pro učitele nebo pro všechny žáky, pokud je z nich učitel naučí správně číst.

Při odučení některých z pracovních listů jsme zjistili, že žáci sice hudební nástroje znají, pouze některé se jim pletou, ale neumí správně napsat jejich názvy. Žáky také baví improvizovaný doprovod písně. Původně jsme chtěli vytvořit CD, které by obsahovalo poslech a poznávání hudebních nástrojů, ale při důkladném promyšlení a vyzkoušení jsme zjistili, že je pro děti velmi obtížné poznat jednotlivé hudební nástroje, pokud jich hraje více najednou nebo se kombinují se zpěvem. Poznávání hudebních nástrojů jsme tedy zařadili jiným způsobem, kdy nejprve děti hudební nástroje vidí, pojmenují a zároveň slyší jejich zvuk, následně se otočí a poznávají jednotlivé zvuky nástrojů. Vše si zapisují na list papíru k daným číslům. Takto se nám poznávání hudebních nástrojů osvědčilo, pouze jsme zjistili, že je nutné je společně s mluveným názvem hudebních nástrojů zároveň zkoušet i formou psanou, jelikož ta dělá dětem větší potíže. Poznávání více hudebních nástrojů z různých skladeb bychom zařadili až na 2. stupeň ZŠ a dále. Pro partitury, ze kterých by měli číst a zároveň hrát žáci sami, jsem cíleně volila snazší písničky.

V závěru bychom také rádi shrnuli, jaké možnosti využití vhodných hudebních nástrojů v souvislosti s dětským zpěvem vlastně máme. Hudební nástroje můžeme využívat při organizovaném doprovodu písně (utvoříme orchestr, kapelu), kdy učitel zvolí a naučí žáky ostinátní formy doprovodu, dále můžeme doprovázet zpěv volným doprovodem, kdy žáci improvizují a doprovází písničku libovolně. Hudební nástroje se dají využít při úvodní motivaci, které se může účastnit nejen učitel sám, ale i celý třídní kolektiv např. formou různých hudebních hádanek.

Seznam literatury a jiných zdrojů

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BÄR, F. P., 2006. *Hudební nástroje*. 1. vyd. Plzeň: Fraus. ISBN 80-7238-472-4.

BUCHNER, A., 1956. *Hudební nástroje od pravěku k dnešku*. 1. vyd. Praha: Orbis. ISBN -.

ČÍŽEK, B., 2002. *Hudební nástroje evropské hudební kultury*. 1. vyd. Praha: AVENTINUM. ISBN 80-7151-211-7.

DANIEL, L., 1992. *Metodika hudební výchovy*. 2. vyd. Ostrava: MONTANEX. ISBN 80-85300-98-2.

HOLAS, M., 2004. *Hudební pedagogika*. 1. vyd. Praha: Amu a Ermat. ISBN 80-7331-018-X.

HORÁKOVÁ, M., 2012. *Nástin dějin evropské a české hudby, hudební nástroje a základy hudebních forem*. Olomouc: Edizone Festa. ISBN 978-80-903922-9-8.

HURNÍK, I. - EBEN, P., 1982. *Česká Orffova škola*. 2. vyd. Praha: Supraphon. ISBN -.

HURNÍK, L., 2000. *Tajemství hudby odtajněno*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-7169-278-6.

MÁZEK, M - SIEBR, R., 1966. *Vybrané kapitoly z hudební nauky a dějin hudby*. 1. Vyd. Plzeň: Pedagogická fakulta v Plzni. ISBN -.

OLING, B. - WALLISCH, H., 2004. *Encyklopedie hudebních nástrojů*. 1. vyd. Čestlice: Rebo Productions CZ. ISBN 80-7234-289-4.

PECHÁČEK, S., 2010. *Lidová píseň a sborová tvorba*. 1. Vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1830-2.

SEDLÁK, F., 1974. *Hudební vývoj dítěte*. 1. vyd. Praha: Supraphon. ISBN -.

SEDLÁK, F., 1989. *Psychologie hudebních schopností a dovedností*. 1. vyd. Praha: Supraphon. ISBN 80-7058-073-9.

SEDLÁK, F., 1986. *Úvod do psychologie hudby I.: Hudební schopnosti a jejich rozvoj*. 2. vyd. Praha: SPN. ISBN -.

SEDLÁK, F. - VÁŇOVÁ, H., 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. 2.vyd., přepracované a rozšířené. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2060-2.

SVOBODOVÁ, M - POLÍVKA , B., 1999. *Písnička I, Zpěvník pro I. stupeň základní školy*. Praha: Ottovo nakladatelství. ISBN 80-7181-303-6.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2013 [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze. [vid. 26. 5. 2015]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/318/>

ZDROJE OBRÁZKŮ

BUCHNER, A., 1956. *Hudební nástroje od pravěku k dnešku*. 1. vyd. Praha: Orbis. ISBN -.

MUSIC CITY, 2012. Akustická kytara pro leváka. In: *Music-city.cz* [online]. [vid. 27. 5. 2015]. Dostupné z: <http://www.music-city.cz/cort-ad880lh-ns-akusticka-kytara-pro-levaka-4991.html>

MUZYKER, 2015. Akustický klavír. In: *Muziker.cz* [online]. [vid. 23. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.muziker.cz/klavesy/pianina/p/218309-taylor-TU123T-Ebony>

MUZYKER, 2015. Housle. In: *Muziker.cz* [online]. [vid. 23. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.muziker.cz/orchestr/smyccove-nastroje/housle/p/211694-stagg-VN-1-4>

MUZYKER, 2015. Trubka. In: *Muziker.cz* [online]. [vid. 23. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.muziker.cz/orchestr/dechove-nastroje/trubky-kornety/p/221360-yamaha-YTR8445-S-02>

MUZYKER, 2015. Akordeon. In: *Muziker.cz* [online]. [vid. 23. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.muziker.cz/klavesy/akordeony/p/15384-roland-FR-3X-Black>

MUZYKER, 2015. Malý buben. In: *Muziker.cz* [online]. [vid. 23. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.muziker.cz/bici-perkuse/akusticke-bici/snare-bubinky/snare-bubinky-14x-55/p/212952-stable-SD-103>

DRUMBEN, 2015. Drumben. In: *Drumben.sk* [online]. [vid. 23. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.drumben.sk/drumben/eshop/1-1-DRUMBEN-baby>